

Date: 29th May-2025

BUXORO JADIDCHILIK HARAKATINING TARIXIY ILDIZLARI

Yarashova Mohlaroyim Shuxrat qizi

Osiyo xalqaro universiteti Tarix va filologiya kafedrası o'qituvchisi

Rahimova Nigina Nabi qizi

Osiyo xalqaro universiteti Tarix ta'lim yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada Buxoro jadidchilik harakatining shakllanishi, uni yuzaga keltirgan tarixiy, ijtimoiy va madaniy omillar ilmiy asosda tahlil etiladi. XIX asr oxiri – XX asr boshlarida Buxoroda taraqqiyot sari intilgan islohotchi ziyolilar guruhi – jadidlar faoliyati jamiyatda o'zgarishlar zaruratining kuchaygani va islomiy-ma'rifiy merosni zamon talablari bilan uyg'unlashtirishga bo'lgan intilishni ifodalaydi. Ushbu maqolada Buxoro jadidchiligi vakillari, ularning islohotchi faoliyati, duch kelgan to'siqlar hamda bu harakatning Buxoro inqilobiga olib kelgan yo'li xolisona yoritilgan.

Kalit so'zlar: Buxoro, jadidchilik, ma'rifatchilik, islohot, Mahmudxo'ja Behbudiy, Fitrat, siyosiy harakat, yangi usul maktablari, milliy uyg'onish, tarixiy ildizlar.

XIX asr oxiri va XX asr boshlarida musulmon dunyosida keng tarqalgan jadidchilik harakati O'rta Osiyo xalqlari, jumladan, Buxoro amirligida ham keng ijtimoiy-ma'rifiy harakat sifatida shakllandi. Bu harakat ilg'or fikrli ziyolilar tomonidan jamiyatni yangilash, eskirgan ta'lim tizimini isloh qilish, diniy-ma'rifiy merosni zamonaviy tafakkur asosida qayta talqin qilish kabi muhim g'oyalarni ilgari surdi. Buxorodagi jadidchilik harakati umumiy Turkiston jadidchiligi doirasida alohida o'rin tutadi va uning tarixiy ildizlarini chuqur o'rganish zamonaviy tarixshunoslik uchun dolzarb hisoblanadi.

Jadidchilik so'zi arab tilidagi "jadid" – "yangi" so'zidan olingan bo'lib, asosan yangi usuldagi maktablar ochish, zamonaviy fanlarni o'qitish, milliy uyg'onish va taraqqiyotga chaqirish bilan bog'liq harakat sifatida e'tirof etiladi. Bu harakat dastlab Qrim, Tatariston, Ozarbayjon kabi hududlarda shakllanib, keyinchalik Turkistonga, jumladan Buxoroga kirib keldi. Jadidlar eski uslubdagi diniy bilim bilan cheklangan ta'lim tizimini isloh qilishga intildilar.

Buxoro qadimdan ilm-fan, islom ilmlari va ma'rifat markazi bo'lib, bu yerda Alisher Navoiy, Ibn Sino, Bahouddin Naqshband kabi allomalarning merosi chuqur ildiz otgan. XIX asr oxiriga kelib esa, Buxoro amirligida iqtisodiy tanazzul, siyosiy mutelik, ta'lim tizimidagi inqiroz kuchayadi. Bu esa yangi fikrga chanqoq ziyolilarni islohot yo'liga undadi. Mahmudxo'ja Behbudiy, Abdurauf Fitrat, Sadriddin Ayni kabi jadidlar bu muhitda yetishib chiqdi.

Buxoro jadidchilari quyidagi yo'nalishlarda faoliyat yuritdilar:

- **Ta'lim tizimini isloh qilish:** Yangi usuldagi maktablar tashkil etildi, unda arab alifbosida yozilgan darsliklar bilan bir qatorda rus va Yevropa fanlariga oid o'quv adabiyotlari ham joriy etildi.

Date: 29th May-2025

- **Matbuot faoliyati:** Jadidlar gazetalar, jurnallar chiqardilar (masalan, “Taraqqiy”, “Shuhrat”), teatr va publitsistikani rivojlantirdilar.
- **Adabiyot va madaniyat:** Jadidlar milliy ruhdagi asarlar, pyesalar, maqolalar orqali xalq ongini uyg‘otishga intildilar.

Buxoro amirligi jadidlarning faoliyatiga qattiq qarshilik ko‘rsatdi. Eski uslub tarafdorlari (qadimchilar) ularni "bid'atchi" deb atab, ta'qibga oldilar. 1917 yilgi Fevral inqilobidan keyin jadidlar siyosiy maydonga ham chiqib, 1920 yildagi Buxoro inqilobiga tayyorgarlik ko‘rdilar. Natijada Buxoro Xalq Sovet Respublikasi tashkil etildi va bu voqea jadidchilik harakatining siyosiy yakuni bo‘ldi.

Buxoro jadidchiligi Markaziy Osiyodagi milliy uyg‘onish harakatining eng yorqin namoyonlaridan biridir. U o‘z zamonida xalqni uyg‘otishga, zamonaviy bilimlar bilan qurollantirishga, milliy tafakkurni rivojlantirishga xizmat qilgan. Ushbu harakat tarixining o‘rganilishi hozirgi kunda ham o‘z dolzarbligini yo‘qotmagan bo‘lib, u bizga o‘zlikni anglash va taraqqiyot sari intilishda tarixiy saboq bo‘lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Behbudiy M. “Tanlangan asarlar”. — Toshkent: “Sharq”, 2011.
2. Fitrat A. “Saylanma asarlar”. — Toshkent: “Fan”, 1995.
3. Ayni S. “Esdaliklar”. — Dushanbe: “Maorif”, 1970.
4. Saidov A. “O‘zbek jadidchiligi va milliy uyg‘onish”. — Toshkent: “Akademnashr”, 2018.
5. Qosimov B. “Jadidchilik harakati va uning tarixiy saboqlari”. // O‘zbekiston tarixi. — 2004, №4.
6. Kamp M. “The New Woman in Uzbekistan: Islam, Modernity, and Unveiling under Communism.” — Seattle: University of Washington Press, 2006.
7. Ярашова, М. . (2024). ЖАҲОН ЭТНОЛОГИЯСИ ФАНИ ВА УНИ ЎҚИТИШНИНГ ЗАМОНАВИЙ МЕТОДОЛОГИЯСИ. *Modern Science and Research*, 3(10), 362–368. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/44901>
8. Ярашова, М. (2024). БУХОРО ВОҲАСИДА МАТО ВА МАТО ТАЙЁРЛАШ УСУЛЛАРИ. *Modern Science and Research*, 3(11), 782–787. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/48057>
9. Yarashova Mohlaroyim Shuhratovna. (2024). Muyiddin Ibn Arabiyning Tasavvuf Ta’limotida Tahsil Olgan Ayol Ustozlari Va Ta’lim Bergan Ayol Shogirdlari. *Miasto Przyszłości*, 52, 622–625. Retrieved from <https://miastoprzyszlosci.com.pl/index.php/mp/article/view/4679>
10. Yarashova, M. (2024). ILK O‘RTA ASR MANBALARIDA KIYIM-KECHAKLAR VA ULAR BILAN BOG‘LIQ ATAMALAR TAVSIFI. *Modern Science and Research*, 3(12), 621–632. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/58456>

Date: 29th May-2025

11. Ярашова, М. (2025). ПАРАНЖИ ВА УНИНГ ЎРГАНИЛИШИ ТАРИХИ. *Modern Science and Research*, 4(1), 160–168. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/60323>
12. Yarashova, M., Sa'dullayev, U., & Yo'ldosheva, F. (2025). BUXORO VOHASI AYOLLARINING AN'ANAVIY BOSH KIYIMLARI- DO'PPI VA RO'MOL. *Modern Science and Research*, 4(1), 600–607. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/64116>
13. Yarashova, M., & Sultonova, M. (2025). BUXORO VOHASI DAFN MAROSIMI KIYIMLARI VA ULAR BILAN BOG'LIQ IRIM-SIRIMLAR. *Modern Science and Research*, 4(1), 352–358. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/63674>
14. Yarashova, M. (2025). EDVARD TAYLOR –ETNOLOGIYADA EVOLYUTIONISTIK MAKTAB ASOSCHISI. *Modern Science and Research*, 4(2), 1005–1012. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/68483>
15. Yarashova, M., Yuldosheva, F., & Haqqulov, M. (2025). TA'LIM OLISH TARTIBI: YANGILANISH VA O'ZGARISHLAR. MASOFAVIY, DUAL VA INKLYUZIV TA'LIM. *Modern Science and Research*, 4(2), 73–80. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/70712>
16. Haqqulov, M., Yarashova, M., & Yuldosheva, F. (2025). TARIXIY KARTOGRAFIYANING ASOSIY YO'NALISHLARI, SHAKLLANISHI VA TARAQQIYOTI. *Modern Science and Research*, 4(2), 81–91. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/70714>
17. Gulyamov, A., Yarashova, M., & Karimov, S. . (2025). O'RTA ASRLARDA G'ARBIY YEVROPADA SHAHAR-QAL'A, SHAHAR-CHERKOV, SAVDO O'BYEKTI AHAMIYATIGA OID SHAHARLARNING VUJUDGA KELISHI. *Modern Science and Research*, 4(3), 122–131. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/71868>
18. Yarashova, M. . (2025). IBN ARABIYNING INSON BORLIG'IGA DOIR QARASHLARI: ILM, RUH VA HAQIQAT. *Общественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования*, 4(1), 72–74. извлечено от <https://inlibrary.uz/index.php/zdif/article/view/64262>
19. Gulyamov, A., Yarashova, M., & Karimov, S. (2025). РОЛЬ ХАНА УЗБЕКА В РАСПРОСТРАНЕНИИ ИСЛАМА В ЗОЛОТОЙ ОРДЕ. *Modern Science and Research*, 4(3), 146–154. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/72380>
20. Yuldosheva, F., Haqqulov, M., & Yarashova, M. (2025). QADIMGI TURKIY XALQLARDA “QUT” MAROSIMI XUSUSIDA. *Modern Science and Research*, 4(3), 132–136. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/72375>

Date: 29th May-2025

21. Yarashova , M., & Rahimova, N. (2025). JADIDCHILARNING MA'RIFATPARVARLIK HARAKATLARI VA ULARNING XALQ MA'NAVIYATINI YUKSALTIRISHDAGI O'RNI. *Modern Science and Research*, 4(3), 398–408. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/7306>
22. Yarashova, M. (2025). TAQINCHOQLAR VA ULARNING AHOLI ETNIK HAYOTIDA TUTGAN O'RNI. *Modern Science and Research*, 4(3), 778–790. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/72864>
23. Gulyamov, A., Yarashova, M., & Karimov, S. (2025). BUXORO VOHASIDA MATO VA MATO TAYYORLASH USULLARI. PAXTA. G'UZAK. JUN. XALAJI. BO'Z. OLACHA. BEQASAM. BAXMAL. ADRAS. *Modern Science and Research*, 4(3), 330–340. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/73808>
24. Xayrullayev , U., Sadullayev, U. , Yarashova, M., & Boltayev, O. (2025). XIX ASR OXIRI XX ASR BOSHLARIDA QO'SHNI DAVLATLARNING POLSHAGA NISBATAN YURITGAN SIYOSATI. *Modern Science and Research*, 4(3), 420–432. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/74107>
25. Yarashova, M., & Rahimova , N. (2025). FAYZULLA XO'JAYEV ILMIY FAOLIYATINING DASTLABKI DAVRI. *Modern Science and Research*, 4(3), 448–457. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/74113>
26. Boltayev , O., Yarashova , M. , Xayrullayev, U. , & Sadullayev, U. (2025). OYROT QABILASI VA ULARNING DAVLATCHILIK ASOSLARING SHAKLANISHIGA UMUMIY TAVSIF. *Modern Science and Research*, 4(3), 600–608. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/75573>
27. Yarashova, M., Boltayev, O. , Xayrullayev, U., & Sadullayev, U. (2025). BUXORO VOHASI AYOLLARINING AN'ANAVIY LIBOSLARI (XIX ASR OXIRI XX ASR BOSHLARIDA). *Modern Science and Research*, 4(3), 571–581. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/75785>
28. Yarashova, M. (2025). FRANS BOAS: ETNOANTROPOLOGIYA, MADANIYAT VA IRQIY DISKRIMINATSIYAGA QARSHI KURASH. *Modern Science and Research*, 4(4), 595–607. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/79259>
29. Yarashova, M., & Rahimova, N. . (2025). TURKISTON O'LKASIDA YOSH BUXOROLIKLAR HARAKATI. *Modern Science and Research*, 4(4), 404–415. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/81338>
30. Yarashova, M., Haqqulov, M., & Muyiddinov, B. . (2025). BUXORO QO'RBOSHLAR TARIXIDA O'CHMAS NOM QOLDIRGAN, BUXORO QAHRAMONI IBROHIMBEK. *Modern Science and Research*, 4(4), 388–397. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/81187>
31. Haqqulov, M. , Yarashova, M., & Muyiddinov , B. . (2025). SHARAFIDDIN ALI YAZDINING “ZAFARNOMA” ASARI TAHLILI. *Modern Science and Research*, 4(4), 398–408. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/81189>

Date: 29th May-2025

32. Gulyamov, A. ., Yarashova , M., & Boltayev, O. . (2025). G'ARBIY YEVROPA SHAHARLARI VUJUDGA KELISHINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI. *Modern Science and Research*, 4(4), 487–496. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/82190>
33. Yarashova, M., Boltayev, O., & Gulyamov, A. (2025). ILK BOSMA NASHRLAR TARIXI: KITOB MADANIYATINING BOSHLANISHI. *Modern Science and Research*, 4(4), 512–519. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/83271>
34. Yarashova, M., Muyiddinov, B., & Yuldosheva, F. (2025). RAQAMLASHTIRISH OMILLARI:KELAJAK ASOSIY SOHASI. *Modern Science and Research*, 4(5), 101–110. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/85863>
35. Yarashova, M., Muyiddinov, B. ., & Yuldosheva, F. . (2025). TADQIQOTLARDA MANBALARNI O'RGANISH: ANIQLASH, TIKLASH, TAHLIL QILISHNING AHAMIYATI. *Modern Science and Research*, 4(5), 238–245. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/85827>
36. Boltayev, O., Gulyamov, . A. ., & Yarashova , M. (2025). NEMISLAR VA ULARNING MARKAZIY OSIYO XALQIGA TA'SIRI. *Modern Science and Research*, 4(5), 177–185. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/86566>
37. Yarashova, M. ., Haqqulov, M. ., & Muyiddinov, B. (2025). TARIX TA'LIMIDA RAQAMLASHTIRISHNING AHAMIYATI. *Modern Science and Research*, 4(5), 665–673. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/87656>
38. Yarashova, M., Yuldosheva, F. ., & Xayrullayev, U. . (2025). IJTIMOIIY TARMOQLARNING MEDIA MAKONDAGI O'RNI. *Modern Science and Research*, 4(5), 674–685. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/87657>

